

Česko-slovenská malakozoologie včera, dnes a zítra I.

Cílem tohoto krátkého seriálu je popsat a zhodnotit stopadesátiletý vývoj naší malakozoologie – přírodovědného oboru, který byl donedávna opomíjen, ne-li přímo podceňován, ačkoli je schopen poskytnout cenné poznatky v řadě dalších přírodovědných oborů. Měl jsem tu mimořádnou možnost sledovat jeho vývoj v rozsahu celých 80 let a podchytit tak jeho rysy v širokém rámci rozvoje přírodovědy a příbuzných oborů.

Počátky

Nutno předeslat, že měkkýši díky svým ulitám a lasturám poutali pozornost lidí od hlubokého pravěku buď jako ozdoba, nebo jako zdroj potravy, jak dokládají celé hromady prázdných lastur velevrubů a množství ulit hlemýžďů na některých holocenních nalezištích.

My se soustředíme na měkkýše jako přírodninu, kterou bylo možné obohacovat sbírky všelijakých přírodních objektů. Tuto stať bychom také mohli nazvat od lékaře Josefa Schöbla (1837–1902, obr. 1) po učitele-zoologa Josefa Uličného (1850 až 1913, obr. 3). Jde tedy o období, kdy vznikaly první spisy (Schöbl 1860), zachycující druhové bohatství naší malakofauny. Významnou roli v rostoucím zájmu o měkkýše sehrálo dílo profesora geologie a mineralogie Alfréda Slavíka (1847–1907, obr. 2) Monografie českých měkkýšů zemských i sladkovodních (1868), kde se autor snažil porovnat výskyt určitých druhů s celkovým rázům krajiny. Současně se rychle množily články různých autorů, otiskované zejména v časopise Vesmír. Podstatný příspěvek rovněž přinesla obě díla Stefana Clessina o malakofauně Německa a Rakouska-Uherska (1884, 1887). Při Příro-

dovědeckém klubu vzniká Malakologická sekce, jejíž výsledky jsou posléze vtěleny do vrcholného díla J. Uličného Měkkýši čeští (1892–96), kde autor k podrobným popisům připojuje u většiny druhů autorizované seznamy nalezišť, čímž jeho práce vyniká po stránce přesných informací nad jiné soudobé spisy. Třeba dodat, že Čechy (Království české) získávají cenný primát mezi menšími zeměmi, neboť Morava a Slovensko mají jen jednotlivé, nicméně často podrobné spisy o určitých oblastech. Z území Moravy jsou některé články J. Uličného i německých autorů, zejména geologa a archeologa Antona Rzehaka (1855–1923), ze Slovenska, kromě menších příspěvků uherských autorů, pochází zatím řada cenných, pečlivě zpracovaných spisů ze severozápadních končin z pera trenčínského přírodovědce, především entomologa, Karola Brančíka (1842–1915).

Na svou dobu poměrně bohatý obsah Uličného knihy znamenal zvrat v české malakologii. Vyvolal totiž dojem, že Čechy patří k dobře prozkoumaným územím, v důsledku čehož se mnozí sběratelé zaměřili na jiné objekty a malakologická sekce zanikla. Česká malakozoologie se tedy

od sběratelství pomalu posunuje k novým cílům na základě nových impulzů, které směřují spíše k vědeckému využití.

Malakozoologie na počátku 20. století – zájem o kvartér

Pouhých pět let po Josefu Uličném uveřejnil katolický filozof a lékař zajímaví se o botaniku, entomologii a malakozoologii Jozef Florian Babor (1872–1951) spis Měkkýši českého plistoceánu a holocéánu (1901), jehož hlavním přínosem byl vzhled do vývoje fauny v minulosti a jeho význam pro pochopení tehdy ještě nedostatečně známé kvartérní přírody a krajiny. V této souvislosti nejde opominout německy psaný článek v časopise Lotos vydávaném v Praze, kde Schobert popisuje malakofaunu získanou z pěnovcového Mariánského pramene v Malé Chuchli.

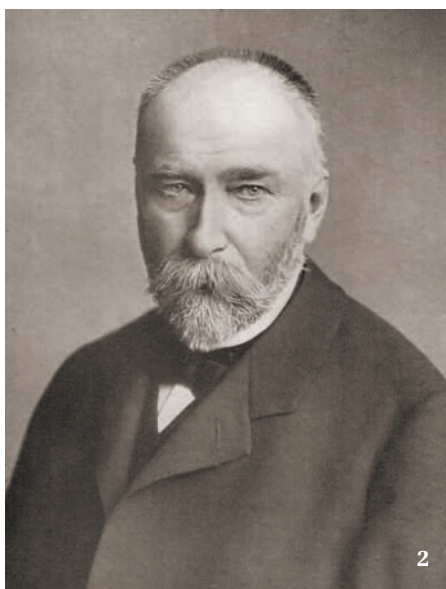
S Baborem spolupracoval J. Novák – společně uveřejnili několik popisů nových druhů, jejichž existence se však nepotvrdila. Dalším spolupracovníkem a obdivovatelem J. F. Babora byl tehdy mladý Jaroslav Petrbok (viz dále), který v té době působil ve středním Polabí, kde se věnoval hlavně velkým mlžům, zejména velevrubům. Mezi nimi objevoval ojedinělé zvláštní tvary, jež pojmenoval henomorfy. Známý je jeho spis Plasticita Najadeí českých (1911).

Objevuje se rovněž první cílevědomý malakofaunistický článek Měkkýši fauna Šumavy (1910), uveřejněný mladým lékařem Zdeňkem Frankenbergem (1892 až 1966). Zde je potřeba se podrobněji seznámit s postavou tohoto malakologa, jelikož řádně prováděná faunistika, která si pečlivě všímá charakteru stanovišť, je klíčem k hlubšímu poznání života i vlastností měkkýšů. K takovému pojetí má však zmíněná fauna Šumavy ještě velmi daleko a obsahuje některé záhadné údaje, které pravděpodobně vznikly záměnou s lokalitami stejného nebo podobného jména.

1 Josef Schöbl (1837–1902), český oční lékař, profesor pražské univerzity

2 Alfréd Slavík (1847–1907) byl profesorem geologie a mineralogie na C. a k. české vysoké škole technické v Praze.

3 Josef Uličný (1850–1913) působil jako učitel v Třebíči i jiných městech.

Frankenberger totiž neuvádí, co jsou jeho osobní sběry a co převzal z jiných pramenů, třeba i místních sbírek ve školách nebo od sběratelů. Např. plži rodu ovsenka (*Chondrina*) a žitovka (*Granaria*) nemohli pocházet od Volar, protože tam široko daleko nemají vhodná stanoviště.

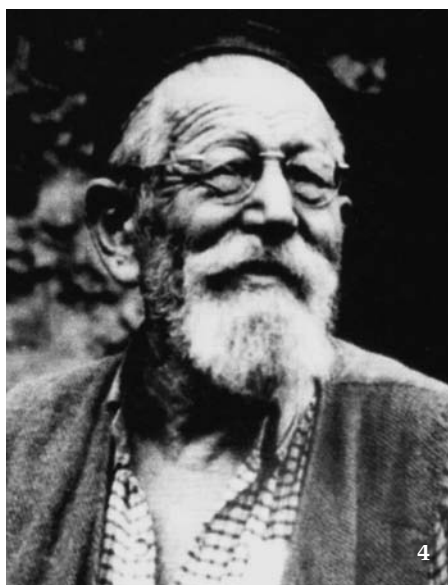
Jak je zřejmé, krátké období mezi počátkem 20. století a první světovou válkou znamenalo skutečný zvrat v malakozoologickém výzkumu a začátek nového rozvoje.

Fenoménn Petrbock

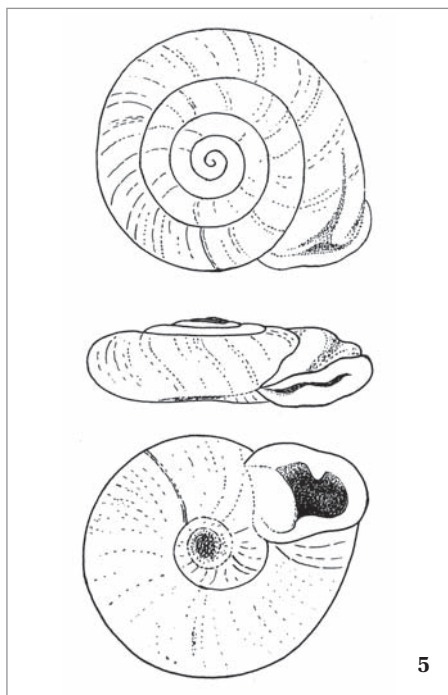
Zrod Československa po první světové válce vyvolal změny, které postihly českou, nyní již československou, malakozoologii. Babor odešel do Bratislavy, podobně i Frankenberger, vážnější adept malakozoologie se nevyonořil, a tak nová československá malakozoologie doslova splynula s jediným jménem – Jaroslav Petrbock (1881–1960, obr. 4). Tento „amatérský“ paleontolog, archeolog, jeskyňář i spisovatel postupně zakotvil v suterénu Národního muzea, kde působil až do své smrti v r. 1960. Našel i nového přítele, lékaře Jana Axamíta, vynikajícího amatérského archeologa, který ho nasměroval k Českému krasu. Petrbock se tam vrhl do výzkumu jeskyní, kde kombinoval archeologii se sběrem fosilních měkkýšů. Zajímavé je, že přitom nevěnoval větší pozornost bohaté xerothermní fauně této oblasti.

Petrbock nám zanechal kuriózní dědictví – stovky článků, článků a zpráviček o fosilních i recentních měkkýších, kterými po léta doslova zaplavoval různé přírodovědecké časopisy, zejména Přírodu vydávanou brněnským archeologem a speleologem Karlem Absolonem (1877–1960). Tato záplava je často podle publikovaného Petrbockova hesla „Každá práce, byť jednočládková, musí přinášet nova, jinak se nevyhneme plácání nesmyslů“. Rozbor jeho statí však odhaluje způsob pracovního stylu, který zastával, i územní rozsah údajů, který se posléze ukáže jako značně omezený. Jde především o širší okolí pražské včetně Českého krasu a krajiny směrem k střednímu Labi, ne však již Křivoklátska nebo Posázaví, a nečetných vzdálenějších lokalit, třeba na úpatí Středohoří. Mimo Čechy navštívil Dolní Věstonice a okolí Brna, zřejmě ve spolupráci s Karlem Absolonem. Na Slovensku se účastnil výzkumů pleistocenních travertinů spolu se svým muzejním kolegou prof. Františkem Němejcem. I když šlo o malý počet lokalit, poskytly tyto výzkumy hodnotné výsledky, např. záchranu výlitku mozkovny preneandertálce z Gánovců nebo nález interglaciálního plže elony dvojzubé (*Soosia diodonta*, obr. 5) na Stránské skále u Brna. Odtud popsal Petrbock i vymřelý druh *Campylaea capeki* (obr. 6).

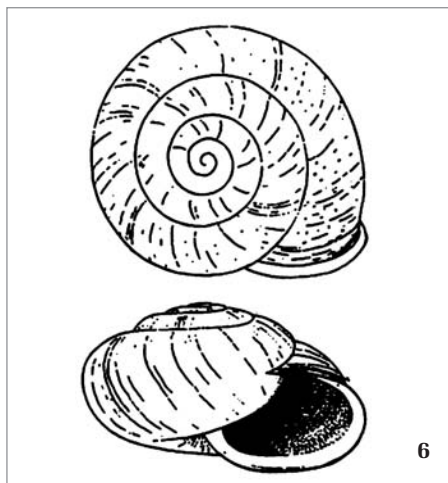
Na druhé straně Petrbock neprováděl malakofaunistický výzkum žádného přírodně zachovalého území a zcela opomíjel ekologické nároky i charakter stanovišť sbíraných měkkýšů. Následkem toho v jeho sběrech nenajdeme třeba různé zástupce původní lesní malakofauny, takže z hlediska malakozoologické prozkoumanosti stovky jeho zpráv nepřinesly žádné podstatné změny, přestože území nové republiky nabízelo řadu zajímavých oblastí. Petrbock houževnatě lpěl na starých spi-

4

5

6

4 Praotec jeskyňářů, archeolog, paleontolog a spisovatel Jaroslav Petrbock (1881–1960) ke konci života, kdy náruživě kopal v jeskyních Českého krasu.

5 V meziledových dobách žila v našich lesích elona dvojzubá (*Soosia diodonta*), která indikuje vyšší teplotu a dodnes přežívá v jižních Karpatech.

6 Vůdčí druh měkkýších společenstev interglaciálů časného středního pleistocénu *Campylaea capeki*, globálně již vyhynulý, popsán J. Petrbockem. Orig. V. Ložek (obr. 5 a 6)

7 František Prošek (1922–1958), vynikající amatérský archeolog, propagující moderní přístupy v oboru a především víceoborovou spolupráci s přírodovědci.

8 a 9 Měkkýši československého kvartéru (1955) a Klíč československých měkkýšů (1956)

10 a 11 Při výkopu travertinové kupy Hôrka-Ondřej u Popradu (obr. 10) a výkopu v ústí jeskyně Pod Úlohami v Gaderské dolině ve Velké Fatře (11; pozn. redakce: na obou fotografiích V. Ložek). Snímky z archivu autora

kou svých vzorů (Babor, Axamít, Absolon) pohrdal akademickými autoritami a ve starším věku byl velice žárlivý na konkurenci „amatérů“, jako byl učitel Vítězslav Hlaváč nebo středoškolský profesor Antonín Culek (1904–1955), jejichž publikace v tisku nevybíravě kritizoval (např. studii měkkýšů hradu Oheh v Železných horách z r. 1944 od A. Culka).

Kvartérní malakostratigrafii a případně rekonstrukci prostředí podle malakologické indikace z velké části pomíjel. Výjimkou byly jeho pokusy zařadit holocenní nálezy do jednotlivých fází tohoto období, která označoval kombinací marinní a paleobotanické škály, takže v jeho spisech nacházíme názvy jako boreál-ancylien nebo atlantický littorinien. Celkově nízká úroveň jeho pracovních metod vedla však jen k malému přínosu nových poznatků o české malakofauně v kontrastu ke stovkám jeho příspěvků v literatuře. Petrbock téměř do své smrti zkoumal výplň jeskyně na Kobyle u Koněprus, kde však také nerozlišil interglaciální společenstvo od glaciálního, jak určila revize provedená autorem tohoto článku.

František Prošek u zrodu nových malakologických metod

Z předchozího textu je zřejmé, že těsně po druhé světové válce byla československá malakozoologie hotová *tabula rasa*, která zaostala za výsledky dosaženými v sousedních zemích, jak nejlépe dokládá srovnání s moderně pojatou prací Paula Ehrmanna v Tierwelt Mitteleuropas (1933).

Bylo nutno mnohé napravit a dohonit a na pomoc přišel mladý archeolog František Prošek (1922–1958, obr. 7), který sice postrádal vysokoškolské vzdělání (posléze si ho doplňoval), zato však byl jedinečně nadaným pozorovatelem, a to nejen v archeologii. Šlo především o dva případy, které představovaly hlavní popud k nástupu nové malakozoologie.

Prošek se zabýval staropleistocenními nálezy v cihelnách dolního Povltaví, kde zkoumal i sprašový a terasový systém z hlediska stratigrafie kvartéru. Při té pří-

sech a třeba nepřítomnost fosilních ulit v jižních Čechách nevykládal nedostatkem prostředí vhodného pro fosilizaci, nýbrž prostým závěrem, že tam měkkýši nežili.

V meziválečném období i za protektorátu se Petrbock cítil jako opravdu jediný kvalifikovaný reprezentant české malakozoologie jak recentní, tak fosilní. S výjim-

ležitosti objevil bohatou interglaciální malakofaunu a vyzval mě, abych se připojil k jeho bádání. Druhý popud přinesly jeho aktivity na Slovensku, kde se účastnil záchranného archeologického výzkumu v plánovaném průmyslovém území jižně od Košic. Odtud podnikl i kontrolní výzkumy v nedalekém Slovenském krasu, kde zjistil jedinečné odkryté stěny pěnovců s bohatou malakofaunou v Hrhově a Eveteši u Jablonova. V profilech se nacházely jak archeologické horizonty z bronzové doby, tak bohatá fauna měkkýšů v jejich nadloží, z níž bylo možné vyčíst, že odlesnění krasu následovalo po sklonku doby bronzové, tedy asi po r. 800 před Kristem.

F. Prošek mě také přivedl ke kvartérní malakozoologii. Bylo zřejmé, že je třeba rozvinout nové metody jak v recentní, tak ve fosilní malakozoologii. Převrat měly zajistit dvě souborné práce, které jsem publikoval krátce po sobě a které zahájily novou poválečnou etapu naší malakozoologie – Měkkýši československého kvartéru (1955) a Klíč československých měkkýšů (1956). Shrnovaly všechna data na území Československa a obsahovaly kompletní bibliografie recentních i fosilních měkkýšů. Způsobem zpracování odpoví-

7

daly tehdejší nejnovější publikacím, zejména výše zmíněné práci P. Ehrman- na, a obsahovaly i výsledky nových výzkumů, které počaly od konce války. Současně probíhal výzkum v celém rozsahu republiky umožněný dlouhodobým úkolem Geologického ústavu ČSAV, kde jsem byl zaměstnán, zabývající se meliorací půd. Tak byly získány nové materiály, jež brzy vý-

znamně převyšovaly množstvím i novodobým zpracováním a důrazem na ekologii i způsoby fosilizace nad předválečnými díly. Vyvrcholením se stalo vydání monografie Quartärmollusken der Tschechoslowakei (1964), která reprezentovala Československo na kongresu International Union For Quaternary Research (INQUA) v USA v r. 1965 a kromě ryzí kvartérní malakozoologie obsahovala i podrobné popisy průběhu kvartéru na našem území. Pouze tafonomii (způsobu fosilizace) v řadě fosiliferních sedimentů bylo věnováno 50 stran textu a bylo zde registrováno množství zpracovaných lokalit. Tento spis i souborný přehled československého kvartéru v angličtině, vydaný v Polsku na kongresu INQUA v r. 1961, pak poskytly základ dalším malakologickým výzkumům, v té době sledovaným širokým okruhem pracovníků v cizině.

V příštím dílu se podíváme, jak se naše malakozoologie vyvíjela po okupaci Československa v r. 1968.

Použitá literatura uvedena na webu Živy. S tématem souvisejí články v Živě 2001, 1: V, 2: XXI, 3: XXXVII a 4: LIII; 2014, 3: 124–126 a 4: 169–171; 2015, 5: C.

8

10

9

11

Česko-slovenská malakozoologie včera, dnes a zítra II.

V minulém dílu jsme probrali počátky naší malakozoologie, podívali jsme se do meziválečného období a skončili jsme plodnou poválečnou epochou. Je ale ještě třeba zmínit několik dalších zajímavých badatelů, na něž minule nezbylo místo a kteří byli v poválečné době na vrcholu své kariéry nebo kariéru právě začínali.

Východočeský badatel Vítězslav František Hlaváč

V. F. Hlaváč (1899–1959) byl východočeský učitel, pro kterého se nejzásadnější životní činností stala tvorba muzejních sbírek. Začal je budovat již ve 20. letech minulého století a později založil v Hradci Králové Přírodovědecké muzeum, které představovalo významnou instituci sdružující přírodovědce nejrozličnějších oborů. Po válce zde však pro neshody svou činnost ukončil a sbírky později věnoval Zemědělskému ústavu v Hradci Králové. Jeho hlavním oborem byla ale malakozoologie. V r. 1924 dokonce založil soukromé Hlaváčovo muzeum, přičemž si nechal zhotovit razítko, na kterém byl hlemýžď oblézající zeměkouli. Publikoval více než 60 prací s malakologickou tematikou, ty pak, ač vyšly v různých periodikách, často opatroval vlastní obálkou Publikace Hlaváčova Přírodovědeckého muzea Lázně Bělohrad. Sbíral hlavně v severovýchodních Čechách, zejména v okolí rodných Lázní Bělohrad. Jeho malakologická sbírka lastur a ulit mořských i suchozemských měkkýšů čítá na 30 tisíc položek 3 600 druhů (z toho 175 druhů našich měkkýšů) a je dnes uložena v Muzeu východních Čech v Hradci Králové.

Vynikající faunistici Jaroslav Brabenec a Sylvestr Mácha

J. Brabenec (1903–1978) byl chemický technik sídlící v Pardubicích a již jako mladý tramp za první republiky příležitostně sbíral ulity plžů. Měl velké znalosti z botaniky a mykologie a byl také výborným fotografem, což dokládá jeho autorství obrazových tabulí v díle Klíč česko-slovenských měkkýšů (Ložek 1956). Jeho fotoarchív obsahoval přes čtyři tisíce negativů. V poválečných letech se poměrně systematicky věnoval faunistickým výzkumům východních a severovýchodních Čech a Slezska. Jako první zpracoval měkkýší faunu dosud přehlížených sudetských pohoří, především Krkonoš a Podkrkonoší, odkud popsal endemický poddruh větvenovku krkonošskou (*Cochlodina dubiosa corcontica*), a Orlických hor, kde objevil alpský druh řasnatku tmavou (*Macrogastraria badia*). Jinak pilně cestoval a sbíral po

celé republice až do své smrti. Měl rozsáhlou kartotéku, která je, stejně jako jeho sbírka, uložena v Národním muzeu v Praze.

Instalatér a opravář bicyklů z Ostravy S. Mácha (1913–2007) byl o něco mladší drobný muž a vynikal ostrým postřehem zaměřeným na různé přírodní jevy. Rady odborníků získával na pravidelných návštěvách schůzí ostravského Přírodovědeckého klubu. Po seznámení s robustním Brabencem tvořili vizuálně jedinečnou terénní dvojici. Mácha se stal častým partnerem také spoluautorovi této stati při různých výzkumech např. na Šumavě, ve Středohoří, ale i v obou Fatách a ve Slovenském ráji. Sám se pak věnoval soustavnému výzkumu hlavně Ostravského Slezska. Společně s J. Brabencem popsal endemický poddruh zdejší oblasti větvenovku opavskou (*C. cerata opaviensis*). Své sběry čítající na 200 tisíc položek příkladně shrnul v monografii Katalog sbírky měkkýšů Slezského muzea, kde je uložena. Kariéru zakončil prací Přehled výzkumů měkkýšů ve Slezsku a na severní Moravě (Česká republika) z r. 1997.

Vladimír Hudec – nadšený anatom

Jihomoravský rodák V. Hudec (narozen 1927) se celý život snažil skloubit dohromady činnost novináře a politického pracovníka – v 70. letech byl dokonce děkanem fakulty žurnalistiky na Univerzitě Karlově – a malakozoologa. V malakozoologii byly Hudcovou doménou pitvy, jež využíval pro lepší vymezení a determinaci různých taxonů, některé z nich pitval pravděpodobně jako první na světě. Jeho hlavním přínosem pro naši faunu je anatomické odlišení jednotlivých druhů rodu sítočka (*Aegopinella*). Popsal i poddruh sítočky podhorské *A. epipedostoma iuncta*. Revidoval rod oblovka (*Cochlicopa*) u nás, popsal i nový druh *C. repentina*, který se však později neukázal jako platný. Dále popsal s J. Brabencem hrubě žebrovanou formu závornatky drsné (*Clausilia dubia ingenua*) a anatomicky rozlišili podkornatku karpatskou (*Lehmannia macroflagellata*). Poprvé si všiml výskytu skelnatky horské (*Oxychilus mortileti*) u nás, ačkoli se ji od té doby nepodařilo ověřit. Spolu se S. Máchou zaznamenali výskyt kavkazské invazní bledničky útlé (*Boettgerilla pallens*). Hudec věnoval pozornost rovněž anatomii suchomilek. Publikoval několik faunistických studií Pienin, Dražanské vrchoviny, jihozápadní části Javorníků, Chřibů a Ždánického lesa, vždy však šlo spíše o obecnější charakteristiky území než o výčet lokalit a na nich žijících druhů.

Podnikl také několik cest do zahraničí – na Kavkazu popsal nové druhy rodů *Metafruticicola* a *Hesseola* a pitval i další příbuzné druhy. Z Gruzie pocházejí nové druhy jantarky *Succinea lejaviai*, noví helioidní plži *Xerocampylea makvalae*, *Circassina bojanae* a *Harmozica maiae* a nové podrody *Kalitinaia* a *Kokotschashvilia*. Dále podnikl cestu do Maďarska, Turecka a na Krym, kde pitval zástupce plžů. Z Bulharska publikoval popis nového druhu plžice *Milax bojanensis*, z Rumunska popsal sivěnkou *Alopija grossui*. S Jaroslavem Vašítkem z Masarykovy univerzity v Brně sepsali větší práci Beitrag zur Molluskenfauna Bulgariens (1971), v níž popsal nový poddruh včelínky jižní *Pagodulina subdola brabeneci* a opět díky pitvě V. Hudec vymezil řadu druhů plžů. Typové materiály jsou dnes uloženy ve sbírkách

1 Vítězslav František Hlaváč (1899–1959) u svých milovaných vitrín v Přírodovědeckém muzeu v Hradci Králové. Foto Archiv Muzea východních Čech v Hradci Králové

2 Jaroslav Brabenec (1903–1978) byl znalcem měkkýšů severovýchodních Čech. Foto z archivu autorů

3 Sylvestr Mácha (1913–2007) při výkopu jeskyně Pod Suchým v Malé Fatře. Foto V. Ložek

4 Vladimír Hudec (narozen 1927), žurnalista a malakozoolog anatom. Foto z archivu autorů

5 Vojen Ložek (narozen 1925, vlevo) a Jiří Kovanda (1935, vpravo) v terénu v 60. letech. Foto z archivu J. Kovandy

Národního muzea v Praze. V pozdějších letech se už měkkýšům nevěnoval a byl profesorem žurnalistiky.

Kvartérní malakozoolog Jiří Kovanda

Rodák z Českého krasu (r. 1935), kde jeho životní dráhu poznamenalo především setkání s Jaroslavem Petrbokem. Byl jeho žákem a Petrbok jej nasměroval na dráhu kvartérního malakozoologa. Spoustu času strávil v terénu po celém Československu i se spoluautorem tohoto příspěvku. Českému krasu zůstal Kovanda věrný po většinu svého života, studoval zde řadu kvartérních sukcesí. Dlouhá léta pracoval v Ústředním ústavu geologickém (dnešní Česká geologická služba), kde se věnoval zejména mapování, ale i výzkumu dalších kvartérních lokalit – významné byly např. Přezletice nebo Stránská skála. Jeho stěžejním dílem je práce Kvartérní vápence Československa z r. 1969, která představuje dodnes důležitý zdroj informací pro kvartérní malakozoologii. Po sametové revoluci přešel na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy a dnes postupně předává své sběry i průvodní materiály do sbírek Národního muzea v Praze a do základních databází spravovaných PřF UK.

Vojen Ložek – ve „vnitřní emigraci“

V minulém dílu jsme skončili slavnou etapou české malakozoologie v dekádě 1958–68. V r. 1962 byl po 8 letech ukončen projekt zabývající se přírodní meliorací půd, který umožnil V. Ložkovi proces-

tovat prakticky celé území Československa a získat čas na sběry recentních i fosilních měkkýšů. Vychází též podrobný rozbor profilu v dolnověstonické cihelně, obsahující sukcesí malakofauny v rozsahu nejméně 150 tisíc let (obr. 6). V r. 1963 přešel V. Ložek do Akademie věd, přičemž své předchozí působení zakončil výzkumem zásadní lokality Ctiněves – Okresní skála pod Řípem. Zde byla odhalena unikátní měkkýší společenstva ze samého počátku kvartéru. Následovala příprava monografie Quartärmollusken der Tschechoslowakei (1964), která vedle úplného souboru malakologických nálezů bohatě hodnotí jejich postavení v celém kvartéru (blíže v minulé části). Tento mezník v kvartérní malakologii způsobil, že soubory měkkýšů ulit získaných z fosiliferních uloženin přestaly být pouhým výčtem druhů, ale staly se významným bioindikátorem v širším rámci kvartéru charakterizujícím jeho různé fáze. Příkladem může být oživení sprašové stepi, indikace vlhkosti i teploty v různých výkyvech, jako jsou interglaciály nebo interstadiály. Zachytily také mnohem pestřejší průběh změn přírody v holocénu, než odpovídalo tehdejšímu představám. Především ale poskytl obraz vývoje krajiny, kde nebyly vhodné podmínky pro zachování tradičních paleobotanických dokladů. Podkladů pro charakterizaci vývoje krajiny střední Evropy za pomoci sukcesí měkkýšů bylo tedy dost a umožnily vznik cyklu přednášek Vývoj přírody ČSSR, který byl zahájen na Příro-

dovědecké fakultě UK v r. 1967 a pokračuje bez přerušení dodnes. Je tedy, pokud je nám známo, nejdéle běžící přednáškou jednoho přednášejícího na Univerzitě Karlově. Výše zmíněné poznatky měly být prezentovány na světovém geologickém kongresu v Praze v r. 1968. Ten byl však částečně zmařen okupací naší země vojsky Varšavské smlouvy, takže většina delegátů odjela. Okupace sice prakticky zastavila kontakty se západními badateli, v jejím důsledku se ale obrátila pozornost na rozvoj praktické ochrany přírody, zejména na Slovensku.

V. Ložek si definuje pro sebe toto období jako „vnitřní emigraci“. Účastnil se Tábora ochránců přírody (TOP), které probíhaly každé léto na Slovensku, a svůj pobyt zde si ještě protahoval o další výzkumy jednotlivých oblastí. První z nich byl TOP na Stožkách, vzdálených 10 km od nejbližší obce, a měl charakter vskutku divoké a dobrodružné akce, což podtrhoval i orel skalní kroužící nad vlajkou TOPu. Těchto akcí bylo využito nejen k detailním a poučeným faunistickým průzkumům, ale s pomocí mnoha dobrovolníků i ke kopání profilů s kvartérními měkkýšími sukcesemi na často špatně dosažitelných místech, jaké nemají obdoby ani ve světovém kontextu. Hned na prvním TOPu se fosilní profil nacházel ve skalní stěně výše než 1 000 m nad mořem. Další tábory se v 70. letech konaly na atraktivních místech v divočině, ale i v málo probádaných územích Slovenska

(Pieniny, Slovenský ráj, Ludrová dolina v Nízkých Tatrách, Vychylovka ve Slovenských Beskydech, Kyslinky na Poľaně, Liptov v Západních Tatrách) a významně přispěly k poznání slovenských měkkýšů. Zkušenosti z výzkumů byly zúročeny v učebnici Příroda ve čtvrtohorách (1973), která dodnes nemá náhradu.

Další badatelé v Českých zemích

V 70. letech 20. století se faunistikou, zejména v oblasti východních Čech, zabýval i Ivan Hrubý, jehož kariéra byla vymezena předčasným odchodem vlastní rukou. Ten mimo jiné objevil u nás první populaci trpasličího předožabrého plže vývěrky slovenské (*Alzoniella slovenica*), popsán v polovině 60. let V. Ložkem a Jánem Brtkem ze Slovenska. První nález pocházel z Uherského Brodu a po objevení dalších lokalit tyto izolované populace popsal již zmíněný V. Hudec jako samostatný poddruh – *A. slovenica komenskyi*. Později se ukázalo, že nejde o validní taxon, stejně ani další tři endemické druhy tohoto rodu popsán Ložkem a Brtkem ze Slovenska. Na hrachovky rodu *Pisidium* se soustředil Petr Kuchař (1949–2006), který počátkem 80. let u nás poprvé doložil výskyt invazního písečníka novozélandského (*Potamopyrgus antipodarum*) od Komořan. Své výzkumy na hrachovkách bohužel nemohl vinou zákeřné choroby více rozvinout. Ochranou perlorodky říční (*Margaritifera margaritifera*) se za války a v poválečných letech zabýval Václav Dyk (1912–1995), který shrnul historické i bionomické poznatky v monografii České perly (1947). Na jeho výzkum navázal Jaroslav Hruška, autor záchraného programu zmíněného druhu. Jeho novátorské postupy při umělém odchovu ohroženého mlže inspirovaly ochránáře z okolních zemí, kteří k nám jezdili na zkušenou. Oldřich Kroupa (narozen 1948) pracoval jako preparátor Moravského zemského muzea a měkkýši se zabýval při svých cestách do Bulharska. Napsal i metodické články o fotografování měkkýšů.

Absolvent brněnské zoologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity Ivo Flasar (1930–2007) se s malými odbočkami do Bílých Karpat a několika dalších oblastí celý život zabýval měkkýši severozápadních Čech, což bylo i téma jeho disertační práce, později publikované jako monografie Die Gastropoden Nordwestböhmens und ihre Verbreitung (1998). Bohužel obsahuje řadu nepřesností a zkreslujících údajů o výskytech měkkýšů, takže před jejím nekritickým využitím je třeba varovat. Naopak rozsáhlé sbírkové materiály I. Flasara jsou pečlivě uspořádány a deponovány částečně v muzeu v Teplicích a částečně v Národním muzeu v Praze. Se slovenskou kolegyní Vierou Lučivjanskou-Kroupovou se také jako jeden z prvních věnoval průzkumu malakofauny skleníků, jež vedly k prvním dokladům několika exotických druhů z našeho území a podnítily zájem o skleníky i u dalších badatelů (např. S. Máchy).

Slovenští malakozoologové

Absolventka Přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě Viera Lučivjanská-Kroupová (1947–1993) zde

FÁZE	PROFILOVÉ SCHEMA	SEDIMENTACE TVORBA PŮD	PODNEBÍ	RÁZ STANOVIŠTĚ
6	KATAGLACIÁL	SPRAŠE PŘEVAHA EOLICKÉ SEDIMENTACE ÚTLUM VŠECH OSTÁTNÍCH POCHODŮ SOLIFLUKČNÍ MEZIFÁZE VELMI SLABÉ PŮDY	LÉTO TEPLEJŠÍ CHLADNO - SUCHO 0 – -4°C VHLČÍ, ČÁST. TEPLEJŠÍ VÝKVVY	STUDENÁ STEP SPRAŠOVÁ TUNDRA VE VHLČÍCH VÝKVVYCH PŘEVAHA TUNDRY A OSTRŮVKY PARKOVÉ TAJGY HOLÉ PLOCHY
5	PLENIGLACIÁL	SOLIFLUKCE HLÍNOPIŠKY EROZE PŮD PŘEVAHA RYTMICKÉ SPLACHOVÉ SEDIMENTACE	CHLADNO 0 – -2°C SUŠÍ A VHLČÍ KE VÝKVVY	CHLADNÁ STEP HOLÉ PLOCHY
4		MARKER	OCHLAZENÍ ±0°C	STEP
3	ANAGLACIÁL	ČERNOZEME PŘEVAHA PŮDOTVORNÝCH POCHODŮ NAD RONOVOU AZ EOLICKOU SEDIMENTACÍ	VELIKU CHLADNO AVŠAK TEPLA A SUŠÁ LÉTA +2 – 4 (-1)°C STUDENÉ ZIMY CHLADNÉ VÝKVVY	ČERNOZEMNÍ STEP VÝŠE PARKOVÁ TAJGA POŘÍČNÍ LESY
2	INTERGLACIÁL	KLIDNÉ CHEMICKÉ ZVĚTRÁVÁNÍ PARAHNĚDOZEM	VLHKO TEPLO +9 – 13°C MÍRNÉ ZIMY	ZAPOJENÝ LES
1		PŘEMÍS- TOVÁNÍ SPRAŠÍ ROSTOUCÍ INTENZITA PŮDOTVOR- NÝCH PO- CHODŮ RON	OTEPLOVÁNÍ ZVLHČOVÁNÍ S VÝKVVY -1 – +10°C	ÚSTUP OTEVŘENÝCH FORMACÍ ŠÍŘENÍ LESA
6	KATAGLACIÁL	SPRAŠ	CHLADNO SUCHO	

6 Schéma sprašového klimatického cyklu. Orig. V. Ložek

7 Mikuláš Lisický (1946–2008), autor prvního síťového mapování měkkýšů na území bývalého Československa. Foto L. Hamerlík

Rovněž absolvent PŘF UK v Bratislavě Mikuláš Lisický (1946–2008) studoval zoologii a také pedagogiku. Měl na starosti sledování ekologických dopadů vodní nádrže Gabčíkovo. Stál při vzniku Ústavu zoologie a ekosoziologie Slovenské akademie věd, kde s přestávkami vedl oddělení ekosoziologie, zastřešující ochranu přírody a restaurační ekologii. Věnoval se i faunistice (Javorníky, Lúčanská Malá Fatra, Štiavnické vrchy), srdeční záležitostí pro něj ale bylo Podunají. Jeho nejvýznamnějším dílem je práce *Mollusca Slovenska* (1991), kde uvádí síťové mapy rozšíření všech druhů měkkýšů a zároveň originální rozdělení měkkýšů podle zoogeografických a ekologických charakteristik.

Několik dalších malakozoologů v 70. letech začínalo se svou činností, hlavní těžiště jejich práce ale spadalo do pozdější doby, proto se jim budeme věnovat v příštím dílu. Zaměříme se na 80. léta a období po sametové revoluci, kdy nastupuje nová generace malakozoologů.

S tématem souvisejí články v Živě 1974, 5: 181; 1977, 5: 180 nebo 2019, 5: 252–253.

Česko-slovenská malakozoologie včera, dnes a zítra III.

V minulém dílu jsme se pohybovali v poválečné době a skončili jsme přibližně v 70. letech v období normalizace, kdy se zájem našich malakozoologů soustředil především na vyplňování bílých míst na faunistické mapě bývalého Československa. Ani kvartérní malakozoologie ale nepřišla zkrátka a rovněž síť kvartérních sukcesí měkkýších společenstev se utěšeně rozrůstala. V poslední části seriálu se tedy podíváme na 80. léta 20. století a na porevoluční proměnu české a slovenské malakozoologie.

Vojen Ložek

nejen ve Slovenském krasu

Osmdesátá léta se pro jednoho z autorů tohoto seriálu stávají obdobím Slovenského krasu. Využívá nabídky místní ochrany přírody k systematickému faunistickému průzkumu tohoto území, který dodnes nebyl detailně publikován. Proběhl zde i odběr řady kvartérních sukcesí společenstev měkkýších, které rovněž vzhledem k objemu získaných dat z větší části teprve čekají na další podrobné zpracování. Trávil zde každé jaro zhruba měsíc po dobu 10 let. I v tomto období pokračovaly letní Táboři ochránců přírody zmíněné v minulé části, kterých se aktivně účastnil a které probíhaly mnohdy v málo dostupných lokalitách – Velký Lél, Kokava-Hámor ve Slovenském rudohoří, Blatnica ve Velké Fatře, Manínská Tiesňava v Súľovských vrších, Kunerád na úpatí Lúčanské Fatry, Počúvadlo ve Štiavnických vrších, Uhorské v jižní části Slovenského rudohoří, Horné Plachtince na jižním Slovensku, Na Tálech ve Vysokých Tatrách.

V r. 1982 vyšla další zásadní kvartérní publikace Faunengeschichtliche Grundlinien zur spät- und nacheiszeitlichen Entwicklung der Molluskenbestände in Mitteleuropa. Je zde citováno 142 holoceních sukcesí měkkýšů včetně ekostratigrafické a paleoenvironmentální analýzy společenstev a rozlišeny tři základní oblasti postglaciálního vývoje u nás: zonální biotop opadavého smíšeného lesa, kde se projevuje postglaciální sukcese standardně, dále černozevní oblast, v níž přezívá glaciální malakofauna do starého holocénu v polotevřené lesostepní krajině, a také alpský stupeň, pro který jsou typické chudé malakocenózy rezistentních druhů včetně některých glaciálních prvků. Obě poslední zmíněné oblasti nejsou ve střední Evropě plošně rozšířené ani typické. Zásadní práci ke konci této dekády byla i Palaeozoology and the mid-European Quaternary past: scope of the approach and selected results (1988) publikovaná se zoologem Ivanem Horáčkem, kde jsou měkkýši pleistocenní zóny korelované se zónami obratlovců.

Václav Pflieger

a „nepořádek“ v Národním muzeu

Václav Pflieger (narozen 1940) absolvoval zoologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy a už od r. 1958 pracoval nejprve jako praktikant, posléze jako kurátor sbírek bezobratlých Národního muzea v Praze. Z dob působení bohémského badatele Jaroslava Petrboka (blíže v prvním dílu) zbyl v depozitářích spíše chaos, proto bylo Pfliegerovým heroickým úkolem udělat ve sbírkách pořádek. K tomu patřilo i nejrozumnější přemísťování materiálů, což ilustrují jeho slova: „Každý správný muzejník musí být především stěhovák.“ Václav Pflieger stál nejen u zachrany cenných sbírek Antonína Friče, ale i u realizace nové (dnes už staré) zoologické expozice. Neméně důležitým úkolem však bylo začít konečně se seriózní faunistikou, která by doplnila sbírky o sběry z dosud málo probádaných území. Srdeční oblastí V. Pfliegera byla především Šumava, jejímu výzkumu zasvětil prakticky celý život. Publikoval řadu prací, ve kterých se věnoval různým cenným šumavským územím, jejichž zpracování bylo vskutku precizní. Vyvrcholením byl nález vrkoče nordického (*Vertigo ronneyensis*, obr. 3 uprostřed) v oblasti Knížecího stolce. Jde o jedinou střeoevropskou lokalitu tohoto jinak běžného druhu boreální zóny většiny Eurasie. Významná je také monografie českých suchomilek (*Helicellinae*), zahrnující velmi pečlivá a cenná morfologická a anatomická data. Stál také na počátku systematického průzkumu Velkolomu Čertovy schody v Českém krasu, který probíhá každoročně dodnes. Publikoval zhruba 50 vědeckých i popularizačních prací, z toho většinu s malakologickou tematikou. Z jeho knižních publikací jsou asi nejslavnější *Měkkýši* (Artia 1988), kde na barevných tabulích ilustruje diverzitu evropských měkkýšů. V některých knihách se českým čtenářům, v té době odtřezaným od moře, snažil přiblížit krásu tohoto prostředí – *Krásy lastur* (Academia 1981), *Korálový útes* (Academia 1989), *Svět pod mořskou hladinou* (Artia a Granit 1993) a další.

Po odchodu V. Pfliegera do penze ho na tomto postu v Národním muzeu vystřídala Kateřina Neumanová a dnes funkci kurátora sbírky měkkýšů zastává Jaroslav Čáp Hlaváč. Ten se věnuje zejména faunistice jihozápadních Čech, kde také u nás poprvé doložil výskyt vrkoče rašelinného (*V. lilljeborgi*, obr. 3 vpravo).

Slovenská malakozoologie v před- a porevoluční době

Kromě Mikuláše Lisického, o kterém jsme se zmiňovali v minulém dílu, byl nejvýraznější postavou slovenské malakozoologie od 80. let až po první dekádu nového tisíciletí Jozef Šteffek (1952–2013). Absolvoval systematickou zoologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. V disertaci se zabýval měkkýši faunou Malých Karpat a v r. 1980 nastoupil na Ústav ekologie krajiny Slovenské akademie věd v Bánské Bystrici. Zde působil i na správě chráněné krajinné

1

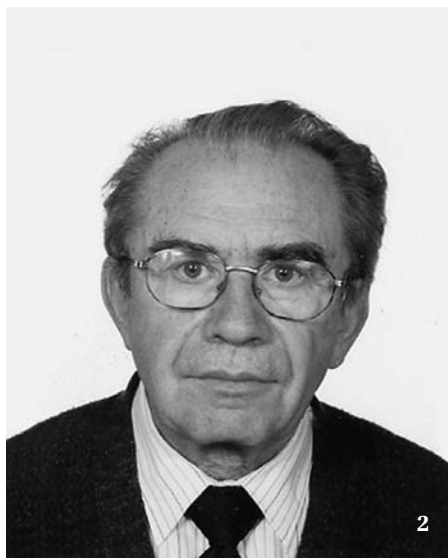
oblasti Štiavnické vrchy a byl vskutku zapáleným praktickým ochráncem. Později se přesunul na Ústav experimentální biologie a ekologie SAV. Od r. 1994 až do své předčasné smrti pak působil v Ústavu ekologie lesa SAV ve Zvoleně a od r. 2003 také na katedře aplikované ekologie a environmentalistiky Technické univerzity ve Zvoleně. Celý život byl neúnavným faunistikem, zmapoval, často extenzivně, velké množství území na Slovensku, což odráží i jeho bibliografie čítající přes 530 položek. Byl i nadšeným popularizátorem, přednášejícím a autorem mnohých učebnic a skript. Po sametové revoluci cestoval po celém světě a jeho cesty vedly k popisu několika nových druhů. Byl vášnivým sběratelem nejen měkkýšů, ale téměř všeho – od starých hlaviček lokálních hliněných dýmek (štiavničky, zapiekačky) přes cihly s vyraženým nápisem výrobce až po více než 20 tisíc literárních titulů. Jeho rozsáhlá sbírka měkkýšů byla později prodána do muzea ve švýcarském Bernu.

Po sametové revoluci působí na Slovensku především Tomáš Čejka, nyní v Centru biologie rostlin a biodiverzity SAV v Bratislavě, jehož hlavní zájem se soustřeďuje na problematiku lužních měkkýšů v širší oblasti Podunají. Nástupcem J. Šteffeka ve Zvoleně se stal mladý malakozoolog Marek Čiliak.

Naše porevoluční malakozoologie

Oporou v terénu V. Ložkovi byl také brněnský malakozoolog a geograf Jaroslav Vašítko (obr. 2). Nejenže mu vydatně pomáhal při různých kvartérních výkopech zejména na Slovensku, ale po r. 1989 byl i důležitým spoluautorem dvou významných monografií Měkkýši národního parku Podyjí (Česká speleologická společnost, 1997) a především Měkkýši Moravského krasu (Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2006). K výzkumům tohoto území se ostatně stále vracel. J. Vašítko působí na Geografickém ústavu Masarykovy univerzity a pracoval celý život ve skupině zabývající se geobiocenologickými výzkumy. Publikoval rovněž několik prací o měkkýších Bulharska, a to i ve spolupráci s Vladimírem Hudcem, představeným v minulé části.

Uvolnění po sametové revoluci vedlo také v malakozoologii k lepšímu propojení se světem. Bránu do západního světa tehdy začínajícím mladým badatelům otevřela především konference Molluscan Forum, každoročně pořádaná britskou malakologickou společností. Na vysokých školách se konečně objevili žáci V. Ložky, který do té doby přednášel, ale nemohl vést diplomové nebo disertační práce. Vojen Ložek v 90. letech spolupracoval především s geologem Václavem Cílkem, s nímž r. 2003 vydal další poměrně zásadní publikaci – Holocene Facies Development in Mideuropean Uplands (Vývoj holocenních facií ve středoevropských pahorkatinách). Autoři zde charakterizují dvě regionálně i geologicky rozlišitelné facie, poskytující kvartérní doklady, z nichž lze rekonstruovat vzhled příslušného biotopu: limnickou, což jsou mokřadní sedimenty, na jejichž základě byla vlastně budována celá klasická holocenní stratigrafie v baltické oblasti podle analýz rostlinných makro-

2

zbytků a pylových sekvencí, a terestricko-karbonátovou, kdy je pro stratigrafické účely využíváno sukcesí měkkýšů a obratlovců. Přestože se V. Ložek po celý život aktivně zabýval ochranou přírody, přičemž využíval měkkýše jako vhodnou modelovou skupinu, a stál dokonce u založení několika CHKO a mnoha maloplošných zvláště chráněných území, až v porevoluční době získala ochrana přírody specializované pracovníky malakozoology. Především Luboš Berana ze Správy CHKO Kokořínsko – Máchův kraj, specialistu na vodní měkkýše a autora monografií jejich zástupců na našem území. V poslední době se zabývá také vodními měkkýši Chorvatska.

Malakozoologické školy v Praze a Brně, i výzkum na dalších univerzitách

Poprvé v historii české malakozoologie se podařilo dostat tento obor na vysoké školy. Nejprve na katedru zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Přestože zde V. Ložek vyučoval předmět Vývoj přírody ČR (dříve Vývoj přírody ve čtvrtohorách) již od r. 1967, až v r. 1997 sem nastoupila spoluautorka této stati, začala přednášet malakozoologii a vznikly první takto zaměřené závěrečné práce. Od té doby zde studia ukončilo obhajobou bakalářské práce s malakozoologickou tematikou přes 30 studentů, diplomové pak 21 studentů a disertaci absolvovali čtyři z nich. Dva už přednášejí na dalších univerzitách – Jitka Horáčková na České zemědělské univerzitě v Praze (ČZU) a Dagmar Říhová na Pedago-

2 Moravský malakozoolog a biogeograf Jaroslav Vašítko. Foto z archivu J. Vašítky

3 Karpatský plž nalezený vzácně i na jižním Slovensku *Lozekia transsilvanica* (vlevo). Rod popsal a po V. Ložkovi pojmenoval v minulém dílu představený Vladimír Hudec. Vrkoč nordický (*Vertigo ronnebyensis*, uprostřed). Jedinou známou středoevropskou lokalitu našel Václav Pflieger na Šumavě. Vrkoč rašelinný (*V. lilljeborgi*, vpravo), doložený u nás prvně v jihozápadních Čechách Jaroslavem Čápem Hlaváčem. Foto M. Horsák 4 až 7 Průzkum specifického společenstva měkkýšů na drovinách v Českém středohoří během Malakozoologických dnů v r. 2011 (obr. 4), účastníci Malakodnů na Jihlavsku r. 2014 (5) a průzkum mokřadů v Lužických horách r. 2015 (6) a v Podunají 2016 (7). Snímky L. Juříčkové, pokud není uvedeno jinak

gické fakultě Univerzity Karlovy. Pracoviště katedry zoologie PřF UK přibližuje studentům nejen naši faunu, ale i středomořské suchozemské a mořské měkkýše. Výzkumné zaměření se soustředí na dva hlavní okruhy, a to vliv člověka na recentní měkkýši společenstva a paleoekologii měkkýšů založenou jak na fosilních, tak na fylogeografických datech. Podařilo se objevit glaciální refugia temperátních lesních druhů v Karpatech, Ondřej Korábek pak zjistil refugia hlemýžďovitých plžů na Balkáně. Postupně se daří charakterizovat detaily postglaciálního vývoje jednotlivých krajinných oblastí bývalého Československa. V posledních letech se např. ukázalo, že fosilní měkkýše lze nalézt i v tak nehostinných oblastech, jako jsou pískovcová skalní města, a že zde dokládají zcela odlišný typ krajiny během klimatického optima holocénu.

Druhé malakozoologické pracoviště vzniklo na brněnském Ústavu botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity a vede jej od r. 2004 Michal Horsák. Zabývá se hlavně ekologií měkkýšů mírného pásu Eurasie a vývojem středoevropské přírody od posledního glaciálního maxima. Dále se věnuje výzkumu ekologie a paleoekologie slatiňišť a také současných analogií středoevropské glaciální a raně holocenní přírody. K tomu napomohly zejména mnohé přelomové cesty do stepí vnitřní Asie. Spíše postranním výsledkem byl objev pro vědu nového druhu boděnky Ložkovy (*Punctum lozeki*). Zajímají ho rovněž té-

3

mata týkající se vlivu schopnosti šíření a podmínek prostředí na utváření biotických společenstev nebo vlivu historických podmínek na současný výskyt a přežívání glaciálních reliktních či stanovištních specialistů. Důležitou posilou tohoto pracoviště se nově stal i významný americký malakozoolog s českými kořeny Jeffrey Clark Nekola. Příkladem vzájemné spolupráce je nedávno vydaná monografie rodu vrkoč (*Vertigo*). Pracoviště se díky J. C. Nekolovi a Veronice Horsákové začalo zaměřovat i na molekulární fylogenetiku vybraných skupin suchozemských plžů. Celkem bylo v Brně obhájeno více než 30 malakozoologických bakalářských nebo magisterských prací a tři disertace.

Spolupráce pražské a brněnské skupiny je dlouhodobá a jedním z významných milníků byla monografie *Měkkýšů České a Slovenské republiky*, která vyšla v r. 2013 (Kabourek, Zlín). Obsahuje barevné fotografie a charakteristiky všech druhů vyskytujících se na území obou republik. Díky provedení textů v českém i anglickém jazyce sklídila značný ohlas také v zahraničí. Z klíčových publikací je třeba vyzdvihnout práci charakterizující pomocí

více než 800 holocenních společenstev sukcesí středoevropských měkkýšů (2014) a loňskou práci ukazující na rozdíly holocenních sukcesí měkkýšů na východozápadním gradientu Evropou. Studie s problematikou kvartérní malakozoologie jsou výsledkem společných grantových projektů.

Profesionální malakozoologové nebo vědečtí pracovníci zkoumající měkkýše se objevují a vedou studenty i na dalších univerzitách. Převážně faunistické práce vznikají pod vedením Michala Mergla na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Ivona Uvírová působí na Univerzitě Palackého v Olomouci a vedla řadu prací zabývajících se vodními měkkýši, především slávičkou mnohotvárnou (*Dreissena polymorpha*). Karel Douda se celou dosavadní kariéru věnuje ekologii a ochraně velkých sladkovodních mlžů. Nyní působí jako vědecký pracovník na České zemědělské univerzitě a publikuje práce o hostitelsko-parazitických vztazích mezi velkými mlži a rybami. Na stejném pracovišti se výzkumem ohrožené perlorodky říční (*Margaritifera margaritifera*) zabývá také Ondřej Simon a Michal Bílý. Obor je pěstován i na Univerzitě v Hradci Králové, kde převážně entomologové Petr Bogusch a Pavel Pech rovněž vedou malakozoologicky zaměřené práce.

Malakodny – pravidelná setkání českých a slovenských šnekařů

Protože se od doby Josefa Uličného na konci 19. století čeští a slovenští malakozoologové nijak nesdružovali, začali jsme v 90. letech pořádat každoroční Malakodny (obr. 4–7). Jejich cílem je vždy průzkum nějakého území, který bývá pak v ideálním případě shrnut ve faunistické publikaci. Účastní se jak odborníci a studenti univerzit z Prahy a Brna, případně z jiných pracovišť, tak amatérští malakozoologové, takže setkání slouží zároveň jako workshop. První malakodny se konaly v r. 1998 na Broumovsku a do loňského roku jich proběhlo 22 na různých místech České i Slovenské republiky (Kokořínsko, Krivoklátsko, Podblanicko, dvakrát Český les, Rychlebské hory, Bukovské vrchy, Žďárské vrchy, dvakrát Jizerské hory, čtyřikrát České středohoří, Hostýnské vrchy, dvakrát Lužické hory, Jihlavsko, Podunají, Velká Fatra, Ždánický les a Vihorlat). Každoroční účast bývá kolem 30 lidí a na těchto setkáních se vystřídala už téměř stovka zájemců o měkkýše, včetně několika zahraničních kolegů z Polska, Rakouska a Francie.

Malacologica Bohemoslovaca

V porevoluční době začal rovněž vycházet česko-slovenský malakozoologický časopis. První dvě čísla pod názvem Česko-slovenská Slimač v letech 2002 a 2003 v tištěné podobě, v r. 2005 pak ještě speciální číslo k 80. narozeninám Vojena Ložka. Od tohoto roku již časopis vychází pod názvem *Malacologica Bohemoslovaca* v online verzi dostupné na webové stránce <http://mollusca.sav.sk/malacology.htm>. Za zrodem časopisu stál spíše recesistický nápad Vladimíra Vrabce z ČZU v Praze, v té době pravidelného účastníka malakodnů. Ukázal se jako nosný a k profesionálnímu převodu na internetovou formu s redakční radou a seriózním recenzním řízením došlo díky Liboru Dvořákovi z muzea v Mariánských Lázních a Tomáši Čejkovi z SAV v Bratislavě. První zmíněný se také stal na dlouhou dobu hlavním redaktorem. Jeho roli převzala později spoluautorka tohoto článku. Dlouholetým a nyní výkonným editorem i duší celého časopisu je olomoucký rodák a malakozoolog Michal Maňas. V časopise vycházejí jak české faunistické články, tak anglicky psané práce zaměřené převážně na Evropu. Dosud jich vyšlo kolem 150.

Na webových stránkách *Malacologica Bohemoslovaca* lze procházet i seznam všech současných českých a slovenských malakozoologů s jejich bibliografiemi. Je jich hodně, takže je nebudeme jmenovitě probírat. Najdeme zde také check-list českých a slovenských měkkýšů, do kterého především díky M. Horskému postupně

8 Vojen Ložek, Lucie Juříčková a Jitka Horáčková (vlevo) u sbírek V. Ložka v Národním muzeu v Praze. Foto P. Dolejš

doplňujeme fotografie jednotlivých druhů a mapy rozšíření. Seznam je udržován aktuální a zaznamenává všechny změny v nomenklatuře a rozšíření od stavu z r. 2013, vydaného ve výše zmíněné knize *Měkkýši České a Slovenské republiky*. Najdeme tu rovněž červený seznam našich měkkýšů.

Databáze a sbírky

Rozsáhlé sbírkové materiály recentních i fosilních měkkýšů, které za svůj dlouhý a plodný život nashromáždil Vojen Ložek, jsme v posledních letech převezení do Národního muzea v Praze. Zde jsou sbírky recentních druhů roztríděny podle geografických oblastí a připraveny k postupnému zpracovávání. Posledních 10 let se autoři této stati společně s Jitkou Horáčkovou věnovali třídění a databázování světově unikátní Ložkovy sbírky (obr. 8), čítající přes 350 holocenních a přes 300 pleistocenních profilů, z nichž byli odebráni fosilní měkkýši. Celá sbírka je dnes uložena v Národním muzeu v Praze a nálezy z větší části zařazeny do databáze. Tu v poslední době propojujeme s francouzskými kolegy tak, aby byla k dispozici v internetové formě a fungovala jako Evropská databáze kvartérních měkkýšů.

V letošním roce se vydáme na Malakodny do Podkrkonoší. Plánovaný Evropský malakozoologický kongres v Praze, jehož hlavním organizátorem je zmíněný K. Douša, je však kvůli virové pandemii odložen na příští rok.

Seznam použité literatury uveden na webové stránce Živý. S tématem souvisejí články v Živě 2010, 3: 118–120 a 4: 166–168 nebo 2017, 6: 298–300.